

Valgundersøgelse 1998
Projektbeskrivelse
Jørgen Goul Andersen,
Johannes Andersen,
Ole Borre og Hans Jørgen Nielsen
ISSN 1396-3503
1998:3

*Jørgen Goul Andersen, Johannes Andersen,
Ole Borre og Hans Jørgen Nielsen*

***Valgundersøgelse 1998
Projektbeskrivelse***

*Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet 1998*

Copyright forfatterne

*ISSN 1396-3503
1998:3*

tryk: Kopicentralen

Projektbeskrivelse.

Valgundersøgelse 1998.

1. Indledning: Det danske Valgprogram 1971-

Siden starten i 1971 er der indtil nu foretaget analyser af 11 folketingsvalg inden for rammerne af Det danske Valgprogram. Der er herved tilvejebragt et datamateriale med tidsserier om vælgernes stemmeafgivning, partisystemets ændrede grundlag, ændringer i de politiske skillelinjer, samt forskellige samfundsgrupperes politiske adfærd, som har og har haft en helt enestående udnyttelse i dansk samfundsforskning.

I mindst et par hundrede videnskabelige publikationer på basis af valgundersøgelserne frem til nu er der ikke alene tegnet et detaljeret billede af vælgernes stemmeafgivning fra valg til valg og af partisystemets langsigtede udvikling. Materialet er også benyttet til at beskrive langtidstendenserne i f.eks. politiske kønsforskelle i adfærd, engagement og holdninger, udviklingen af sektorforskelle mellem den offentlige og private sektor, politiske skillelinjer mellem de, der er uden for og inden for arbejdsmarkedet, politiske generationer, mv. Der er analyseret politisk mistillid, politisk afmagt og tilslutning til demokratiske værdier. Der er forsket intensivt i nye, højrepopulistiske partier. Og man har analyseret langtidsudviklingen i holdningerne omkring velfærdsstaten, miljøspørgsmål, kvindefrigørelse, flygtninge-/indvandrerpolitik, europæisk og internationalt samarbejde, for blot at nævne nogle få emner. Altsammen henvendt til såvel et dansk som et internationalt publikum. Og formidlet til alle dele af det danske undervisningssystem, fra folkeskolen til universiteterne, hvor viden om vælgerne er en vigtig del af kendskabet til demokratiet i Danmark.

Det er derfor i sig selv uhyre vigtigt at sikre kontinuiteten i valgundersøgelserne, der er en central kilde til oplysning om folkestyrets - og samfundets - udvikling i Danmark. Det er samtidig et materiale af blivende værdi - 1970'ernes valgundersøgelser analyseres f.eks. flittigt den dag i dag. Medvirkende til den omfattende anvendelse af materialet er også, at valgundersøgelserne altid har undersøgt stemmeafgivningen inden for et meget bredt perspektiv med vægt på samfundets overordnede sociale og politiske forandringsprocesser.

Valgundersøgelserne har lige fra starten været forankret i et internationalt forskningssamarbejde omkring valgforskningen, hvor Danmark gennem ICORE-samarbejdet

leverer og har adgang til sammenlignelige data fra andre lande. Det bør i øvrigt tilføjes, at valgundersøgelserne i Danmark til trods for et noget bredere perspektiv gennemføres inden for væsentligt mere beskedne økonomiske rammer end i de fleste af vore nabolande.

2. Nye skillelinjer

Valgundersøgelseernes brede historisk-sociologiske perspektiv med rødder tilbage til Lipset-Rokkan (1967) modellen af ændringer i de politiske skillelinjer og deres rødder i samfundets konfliktlinjer har været fastholdt gennem hele valgprojektets historie og vil også blive fastholdt fremover. Dette klassiske perspektiv satte fokus på de konflikter, der knyttede sig til nationalstaternes og industrisamfundets konsolidering; i dag kan tilsvarende spørgsmål stilles omkring udviklingen af nye skillelinjer i takt med globalisering og postindustrialisme - eller hvad man nu vælger at kalde de samfundsændringer, hvis rækkevidde er omstridt, men hvis grundlæggende karakter de fleste anerkender. Relevante konfliktdimensioner er her postmaterielle værdier (Inglehart 1997) og fremmedfjendtlighed (Togeby 1997), som tildels lader sig sammenfatte i en "nypolitik"-dimension (Borre & Goul Andersen 1997), samt EU-holdning og international orientering (ibid.).

Hertil kommer, i en slags mellemposition, de ændringer, som den højtudviklede og konsoliderede velfærdsstat har bragt med sig - en problemstilling, der altid har stået centralt i de danske valgundersøgelser, der var blandt de første til systematisk at undersøge udviklingen af sektorforskelle mellem den private og den offentlige sektor, kønsforskelle i politisk orientering, samt holdningerne til velfærdsstaten.

Valgundersøgelseernes empiriske grundlag er i forlængelse af det overordnede perspektiv løbende fornyet, samtidig med at de vigtigste kontinuitetshensyn har været tilgodeset. Gamle issues er taget ud i takt med samfundsudviklingen, og gennemgående har man i projektet været tilstrækkeligt forudseende til at få nye emner indføjet i spørgeskemaerne, endnu inden de nåede ret højt op på den politiske dagsorden.

Det er velkendt, at 1973-valget var ganske afgørende i nedbrydningen af de traditionelle bånd mellem vælgere og deres partier - og at den fornyede samling omkring de traditionelle partier ikke betød nogen tilbagevenden til tidligere tiders mønstre i partivalget. Indtil offentliggørelsen af resultaterne fra 1994-undersøgelsen var det til gengæld mindre kendt, at også de mønstre, der konsoliderede sig efter 1973-valget og i de efterfølgende tyve år, er under forandring i 1990'erne, ved en slags stille revolution, der bl.a. har fjernet arbejderne fra de såkaldte arbejderpartier, over mod de borgerlige partier, lige fra de Konservative til Fremskridtspartiet.

Hvis disse ændringer fortsætter og måske endda uddybes ved 1998-valget, kan det være vidnesbyrd om, at "arbejderbevægelsens århundrede" i mere end én forstand går på hæld - men der er mange alternative forklaringsmuligheder, som bør efterprøves. Der kan f.eks. være tale om, at de traditionelle arbejdervælgere på langt sigt marginaliseres af globaliseringen, der kan være tale om, at de på kort sigt føler sig forbigået i fordelingskampen under Nyrop-regeringen, eller der kan være tale om, at de mobiliseres omkring "nye"

politiske emner så som flygtninge-/indvandrerspørgsmål, utryghed ved vold og manglende lov og orden mv.

3. Rationelle vælgere og partistrategier

Den teoretiske orientering i den internationale forskning på feltet har samtidig bevæget sig i retning af et "issue voting" perspektiv, der muliggør en kobling til nye holdningsmæssige skillelinjer på den ene side og partistrategier på den anden (Strom 1990; Rabinowitz, Macdonald & Listhaug 1991). Også det danske valgprojekt hviler på en arbejdshypotese om, at vælgerne er forholdsvis rationelle - og valgundersøgelsen 1994 dokumenterede i øvrigt, at f.eks. sympati for partiledere har en meget begrænset selvstændig effekt på partivalget (Goul Andersen 1995; Borre & Goul Andersen 1997).

"Issue voting" dækker dog over flere forskellige perspektiver, hvoraf nogle er næsten uden indbyrdes forbindelse. Valgundersøgelsen 1994 indebar en omfattende revision af undersøgelsesoplægget, der bl.a. gjorde det muligt at efterprøve de nyeste teorier på feltet. 1998-undersøgelsen går det skridt videre, at den integrerer de forskellige issue voting-traditioner og samtidig introducerer begrebet "policy image" som et strategisk nøglebegreb. Det teoretiske oplæg præsenteres efterfølgende i stærkt komprimeret form:

Når en vælger rationelt skal vælge mellem forskellige partier og regeringsalternativer, er der grundlæggende to overvejelser, vedkommende må gøre sig: (1) Hvor ligger partierne og regeringsalternativerne i forhold til vælgerens politiske holdninger? og (2) Hvor dygtig er regeringen og de mulige regeringsalternativer til at løse påtrængende problemer og lede landet? Det første er det normale hovedspørgsmål i issue voting-forskningen, men er strengt taget kun relevant for de såkaldte "positions issues" (Butler & Stokes 1969), hvor vælgerne og partierne er uenige om de politiske mål. Det andet spørgsmål er det relevante, når det gælder de såkaldte "valens issues", hvor der er enighed om målene (f.eks. bekæmpelse af arbejdsløsheden), men uenighed om regeringsalternativernes evne til at løse de pågældende problemer. Denne side af issue voting har været dyrket i hele traditionen om økonomisk vælgeradfærd (Lewis-Beck 1990), men genfindes også i diskussionen om "issue ownership" (Petrocik 1996), hvor pointen er, at partier i valgkampagnen søger at dreje diskussionen hen på emner, som de "ejer" i den forstand, at de anses for at være de bedste til at løse det pågældende problem. Her i landet har de borgerlige partier normalt haft et sådant "issue ownership", når det gjaldt økonomien.

For at kunne sammenføje de forskellige traditioner og for at lave en særdeles relevant udbygning på teorien om issue voting har vi indføjet begrebet "image" i vores teoretiske model: Både når det gælder "positions issues" og "valens issues", er det umiddelbart afgørende ikke den politik, partierne fører. Det er vælgernes billede *billede* af den politik, partierne står for, eller vælgernes *billede* af partiernes kompetence. Det er kort sagt et spørgsmål om *image*. Partiers image kan afhænge af deres politik, men det kan bl.a. også afhænge af, i hvilket lys partier formår at stille sig selv og modparten. F.eks. kan partier søge

at fremstille sig selv som mere velfærdsstatsvenlige, end de i virkeligheden er, mens modstanderne kan søge at skabe det modsatte billede. 1994-undersøgelsen viste en række bemærkelsesværdige, men i høj grad forklarlige, udsving i partiernes image.

Generelt kan ændringer i vælgeres partivalg da - uanset om vi taler valens issues eller positions issues - skyldes ændringer i vælgeres holdninger, ændringer i partiernes image (begrundet eller ikke-begrundet i policy), eller ændringer i vælgeres prioritering af problemer og hensyn.

Men der er som sagt flere forskellige slags image. (1) *Policy image* (svarende til positions issues) er det billede, vælgerne har af partiernes politiske standpunkter i de sager, hvor der er konflikt om målene. Når vælgerne stemmer ud fra deres politiske holdninger, sammenholder de det billede, de har af partiernes standpunkter med deres egne politiske holdninger. En særdeles tilfredsstillende måleteknik til at undersøge dette blev taget i brug i 1994-undersøgelsen.

Vælgeren kan her opføre sig i overensstemmelse med to forskellige modeller. Den ene er nærhedsmodellen, hvorefter vælgeren stemmer på det parti, der ligger nærmest vælgerens egne præferencer (Budge & Farlie 1983; Enelow & Hinich 1984). Det er velbegrundet, hvis vælgeren stemmer for den politik, han eller hun ønsker ført. I de seneste år er denne model blevet udfordret af en retningsmodel, ifølge hvilken vælgeren stemmer på det parti, der klarest og stærkest går i den retning, vælgeren ønsker at gå - inden for en vis troværdigheds- eller acceptgrænse (Rabinowitz & Macdonald 1989; Morris & Rabinowitz 1997).

Det teoretiske grundlag for denne model er ironisk nok ikke formuleret særlig klart i litteraturen, men er ganske ligetil: Vælgeren stemmer ikke kun efter den politik, han eller hun ønsker ført, men stemmer også for at give et *signal* til politikerne. I et mangepartisytem med tradition for brede kompromisser finder denne adfærd en yderligere begrundelse i ønsket om at trække dette kompromis i en bestemt retning - vel vidende, at resultatet næppe kommer til at afvige særlig voldsomt fra status quo.

Overført til partistategier implicerer dette i øvrigt, at partier skal være opmærksomme på faren for anonymitet - ikke mindst i et mediepræget samfund - og i stedet bestræbe sig på, gerne ganske radikalt, at markedsføre sine "mærkesager" (Strom 1990).

Efterprøvningen af disse modeller blev påbegyndt i 1994-undersøgelsen, men der var tale om ret præliminære analyser - også fordi spørgeskemaet på dette punkt endnu ikke var fuldt udbygget og tilpasset de nye skillelinjer, der viste sig afgørende. Vi har i øvrigt i forlængelse af ovenstående begrundelse en arbejdshypotese om, at modellerne er komplementære, således at nærhedsmodellen passer bedst på store, regeringsbærende partier, retningsmodellen bedst på mindre partier; måske er det baggrunden for den store strid om de aktuelle undersøgelsesresultater (Gilljam 1997; Granberg & Gilljam 1997; Macdonald, Rabinowitz & Listhaug 1997; Krämer & Rattinger 1997).

Men vælgerne stemmer som nævnt ikke kun efter holdninger. I mange tilfælde er vælgerne ret så enige om målene. Det gælder ikke kun økonomien, men f.eks. også langt ad

vejen miljøproblemer eller ventelister på sygehuse. Derfor vil rationelle vælgere også stemme efter dygtighed - efter ledelse i bred forstand. Også her bliver deres billede af partierne/regeringsalternativerne afgørende. Der indgår flere forskellige aspekter:

- (2) *Kompetence-image*: Hvor dygtig er regeringen og regeringsalternativerne til at løse de påtrængende problemer, dels generelt, dels på enkeltområder? Hvor kan man tale om et "issue ownership"?
- (3) *Leder-image*: Blandt de mange politiske lederegenskaber kan bl.a. nævnes ønsket om, at lederen skal være en dygtig mægler og formidler ("broker") - men det er nok også i stigende grad et krav, at lederen skal være dygtig til at udstikke synlige mål og værdier - man taler om lederen som "educator".
- (4) *Troværdigheds-image*: Overlapper delvist med de øvrige, men bl.a. ærlighed er et selvstændigt aspekt.

Partiernes kompetence-image er her det centrale. Vi er i den heldige situation løbende at have målt partiernes kompetence-image helt tilbage fra midten af 1980'erne, dvs. før den teoretiske diskussion om "issue ownership" overhovedet opstod; vi kan således også tilføje vigtige erfaringer mht. om og hvornår partiernes kompetence-image ændrer sig. I 1994-undersøgelsen havde vi et meget omfattende batteri af kompetence-spørgsmål, som for alvor får værdi, hvis de kan gentages.

Ovenstående er den ene side af forholdet mellem partier og vælgere: Hvordan handler vælgerne ud fra deres præferencer? Selv om dette er fokuspunktet også i nærværende undersøgelse, lægger den op til også at tematisere den anden side, nemlig partierne. Der lægges op til ikke at se partierne som "passive ofre" for udviklingen - hvilket let kan blive det implicite budskab i vælgerundersøgelser - men i stedet se partierne som aktive aktører, bl.a. ved at rejse nedenstående spørgsmål:

For det første: Hvor kommer præferencerne fra? Hvordan kan partier påvirke virkelighedsopfattelserne? Hvem "italesætter"/"konstruerer" egentlig virkeligheden? Inden for hvilke rammer kan det lade sig gøre? - hvornår støder man på den tærskel, der hedder vælgerens hverdags erfaringer? Dette ideologiske arbejde - der ikke behøver være fuldt bevidst - bliver mere og mere vigtig i "informationssamfundets" tidsalder, hvor betoningen af den socialt konstruerede virkelighed er stærkere end nogen sinde.

For det andet er der partiernes strategier: (a) skal de ændre politik eller ændre image - eller begå imagedrab på modparten (det gælder både policy-, kompetence-, leder image osv., samt (b) skal de indrette sig efter nærheds- eller afstandshypotesen? Forudsat altså, at partierne i meget vid udstrækning er stemmemaksimerende, hvilket næppe er en helt utilladelig forenkling. Det er en nærliggende hypotese, at nærhedsstrategien ofte betaler sig bedst for store, regeringsbærende partier, der kan satse på, at vælgerne stemmer på den troværdige politik, de gerne ser gennemført - hvorimod mindre partier kan have større interesse i en nichestrategi, der går ud på at sende et signal/påvirke retningen for et kompromis.

Endelig er der som nævnt spørgsmålet om "issue ownership": Antagelsen om, at bestemte partier så at sige "ejer" et issue, hvor de betragtes som de mest kompetente til at løse det pågældende problem og derfor må søge at sætte dette problem så højt som muligt på vælgernes dagsorden - medens konkurrenterne må satse på at holde dette emne mest muligt ude af den politiske dagsorden.

Valgprojektet 1998 vil som sagt ikke gå ind i en *systematisk* undersøgelse af partistrategier, men det vil kaste nogle strejflys ind over feltet og udvikle grundlaget for, at mere systematiske undersøgelser evt. kan foretages på et senere tidspunkt.

Referencer:

- Borre, Ole & Goul Andersen, Jørgen (1997) *Voting and Political Attitudes in Denmark*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Budge, Ian & Farlie, Dennis (1983) *Explaining and Predicting Elections*. London: Allen & Unwin.
- Butler, David & Stokes, Donald (1969) *Political Change in Britain*. London: Macmillan.
- Enelow, James & Hinich, melvin (1984) *The Spatial Theory of Voting*. Cambridge University Press.
- Gilljam, Michael (1997) "Directional Theory under the Magnifying Glass", *Journal of Theoretical Politics*, vol.9(1).
- Goul Andersen, Jørgen (1995) "Personer eller politik? Partilederne og 1994-valget". *Arbejds-papir no. 4 fra Det danske valgprojekt*. Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Granberg, Donald & Gilljam, Michael (1997) "Implausible Hypothesis in the Directional Theory of Issue Voting", *European Journal of Political Research*, vol.32(4)
- Inglehart, Ronald (1997) *Modernization and Postmodernization. Cultural, economic and political change in 43 societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Krämer, Jürgen & Rattinger, Hans (1997) "The Proximity and the Directional Theories of Issue Voting: Comparative Results for the USA and Germany", *European Journal of Political Research*, vol.32(4)
- Lewis-Beck, Michael S. (1990) *Economics and Elections. The Major Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Morris, Irwin L. & Rabinowitz, George (1997) "Directional and Proximity Voters", *Journal of Theoretical Politics*, vol.9(1).
- Macdonald, Stuart Elaine, Rabinowitz, George and Listhaug, Ola (1997) "Comments on Gilljam", *Journal of Theoretical Politics*, vol.9(1).
- Macdonald, Stuart Elaine, Rabinowitz, George and Listhaug, Ola (1995) "Political Sophistication and Models of Issue Voting", *British Journal of Political Science* vol.25
- Rabinowitz, George and Macdonald, Stuart Elaine (1989) "A Directional Theory of Issue Voting", *American Political Science Review* vol.83(1).
- Rabinowitz, George, Macdonald, Stuart Elaine and Listhaug, Ola (1991) "New Players in an Old Game: Party Strategy in Multiparty Systems", *Comparative Political Studies*, vol.24(2).
- Rabinowith, George, Macdonald, Stuart Elaine and Listhaug, Ola (1994) "Issue Perceptions of Parties and Candidates: A Comparison of Norway and the United States", *Scandinavian Political Studies* vol.17(4)
- Strom, Kaare (1990) "A Behavioral Theory of Competetive Political Parties", *American Journal of Political Science*, vol.34(2)

Publikationer fra Valgundersøgelsen 1994.

Bøger

Borre, Ole and Goul Andersen, Jørgen (1997) *Voting and Political Attitudes in Denmark*. Aarhus: Aarhus University Press. 352pp.

Borre, Ole (forthcoming) *Issue Voting: Models and Findings*. Oxford University Press.

Artikler i bøger

Goul Andersen, Jørgen (1996) "Hvordan skal arbejdsløsheden bekæmpes?", pp.169-258 i Eggert Petersen m.fl., *Danskernes trivsel, holdninger og selvansvarlighed under "opsvinget". Træk af den politisk-psykologiske udvikling 1982-86-88-90-94*. Aarhus: Department of Psychology, University of Aarhus.

Goul Andersen, Jørgen (1996) "Marginalisation, Citizenship and the Economy: The Capacity of the Universalist Welfare State in Denmark". pp.155-202 in Erik Oddvar Eriksen and Jørn Loftager, eds., *The Rationality of the Welfare State*. Oslo: Scandinavian University Press. Tidligere version præsenteret på ECPR Joint Sessions, Oslo april 1996.

Goul Andersen, Jørgen (1996) "Socialdemokratiets vælgertilslutning, 1971-1994", pp. 174-220 in Gerd Callesen, Steen Christensen & Henning Grelle, red. *Udfordring og omstilling. Bidrag til Socialdemokratiets historie, 1971-1996*. Copenhagen: Fremad.

Goul Andersen, Jørgen (1997) "Krisebevidsthed og velfærdsholdninger i en højkonjunktur", pp. 151-70 in Gert Graversen, ed., *Et arbejdsliv*. Festskrift tilegenet Professor dr.Phil Eggert Petersen. Aarhus: Department of Psychology, University of Aarhus.

Goul Andersen, Jørgen and Bjørklund, Tor (in press) "Radical Right-Wing Populism in Scandinavia: From Tax Revolt to Neo-Liberalism and Xenophobia". in Paul Hainsworth, ed., *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. London: Pinter/Cassell.

Goul Andersen, Jørgen (forthcoming) "Changing Labour Markets, New Social Divisions and Welfare State Support: Denmark in the 1990s", in Stefan Svallfors & Peter Taylor-Gooby, eds. *Responses to State Retrenchment: Evidence from Attitude Surveys*. Tidligere version præsenteret på ESA konference, University of Essex, aug.1997.

Goul Andersen, Jørgen, Per-Arnt Pettersen, Stefan Svallfors and Hannu Uusitalo (forthcoming) "The Legitimacy of the Nordic Welfare States". Helsinki: STAKES.

Artikler i tidsskrifter

- Goul Andersen, Jørgen (1995) "Velfærdsstatens folkelige opbakning" *Social Forskning*.
Temanummer: Velfærdsstatens fremtid, Aug. 1995. Copenhagen: The Danish
National Institute of Social Research. pp.34-45.
- Goul Andersen, Jørgen (1995) "Arbejdsløshed, polarisering og solidaritet", *Social Politik*
4/1995, pp.5-16.
- Goul Andersen, Jørgen (1996) "Velfærdssystem, marginalisering og medborgerskab". *Dansk*
Sociologi vol.7(1), pp.7-39.
- Goul Andersen, Jørgen (1997) "The Scandinavian Welfare Model in Crisis?", *Scandinavian*
Political Studies, vol.20(1), pp.1-31. Tidligere version præsenteret på nordisk
statskundskabskonference, Helsinki.
- Borre, Ole (1997) "Economic Voting in Danish Electoral Surveys 1987-1994", *Scandinavian*
Political Studies, vol.20(4).

Arbejds- og konferencepapirer

- Goul Andersen, Jørgen & Ole Borre (1995) "Projektbeskrivelse. Valgundersøgelsen 1994".
Arbejdsrapport no. 1 fra Det danske valgprojekt. Department of Political Science,
University of Aarhus. 19pp.
- Goul Andersen, Jørgen (1995) "Personer eller politik? Partilederne og 1994-valget". *Arbejds-*
papir no. 4 fra Det danske valgprojekt. Department of Political Science, University of
Aarhus. 33 pp.
- Goul Andersen, Jørgen (1996) *Marginalisation, Citizenship and the Economy: The Capacity*
of the Universalist Welfare State in Denmark. Working Paper 1996:1, Dep. of
Economics, Politics and Public Administration, Aalborg University. 52 pp. Paper
presented at ECPR Joint Sessions, Oslo, march/april 1996.
- Borre, Ole (1996) *Voting and Issue Stands in Recent Danish, Norwegian and Swedish*
Elections. Department of Political Science, Aarhus University. Paper presented at
ECPR Joint Sessions, Oslo, march/april 1996.
- Goul Andersen, Jørgen (1996) *Marginalisering, medborgerskab og generøse velferdsydelser*.
LOS-senter Notat 9604. LOS-senteret, Bergen. 45 pp.